

P. Munch: Erindringer. Udgivet med støtte af undervisningsministeriet og Tuborgfondet af Udgivrselskab for Danmarks nyeste historie. Redaktion: Povl Bagge under medvirken af Torben Damsholt og Erik Stig Jørgensen. Bind 1: 1870-1909. Fra Skole til Folketing. (328 s., 1959); Bind 2: 1909-1914. Indenrigsminister og Forsvarsminister. (280 s., 1960); Bind 3: 1914-1918. Under den første Verdenskrig. (400 s., 1961); Bind 4: 1918-1924. Freden, Genforeningen og de første Efterkrigsaar. (452 s., 1963); Bind 5: 1924-1933. Afrustningsforhandlinger og Verdenskrise. (352 s., 1964); Bind 6: 1933-1939. Paa Vej mod Krigen. (342 s., 1966); Bind 7: 1939-1942. Optegnelser fra og om Besættelsestiden 1. (444 s., 1967); Bind 8: 1942-1947. Optegnelser fra og om Besættelsestiden 2. (432 s., 1967). Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, Kbh.

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_13rk_0005-PDF/hto_13rk_0005_78748.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=78748>

pdf genereret den : 28/5-2008

søgelse over 'Caracas-spekulationen' 1782-83 (HT 12. r. VI, 1972-73) har dr. Feldbæk påvist, hvor ubesindigt ansvarlige danske statsmænd bragte staten i fare af hensyn til deres private fordel. Nuvel, de havde heldet med sig. Heldet fulgte ligeledes den risikable officielle, danske udenrigspolitik, som Bernstorff bar ansvaret for i de første og afgørende faser (indtil 1780). De fleste historikere vil vel være tilbøjelige til at betegne denne præstation som genial. Kan man yde Caracas-foretagenderne samme ros? Eller gælder der forskellige vurderingskriterier for statslige og private forehavender? Dr. Feldbæks undersøgelser fortjener at blive indgående studeret. De problemer, som analyserne beskæftiger sig med, er nok tohundrede år gamle, men principielt lige aktuelle før som nu.

Chr. Degn (Kiel)

P. Munch: Erindringer. Udgivet med støtte af undervisningsministeriet og Tuborgfondet af Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie. Redaktion: Povl Bagge under medvirken af Torben Damsholt og Erik Stig Jørgensen. Bind 1: 1870-1909. Fra Skole til Folketing. (328 s., 1959); Bind 2: 1909-1914. Indenrigsminister og Forsvarsminister. (280 s., 1960); Bind 3: 1914-1918. Under den første Verdenskrig. (400 s., 1961); Bind 4: 1918-1924. Freden, Genforeningen og de første Efterkrigsaar. (452 s., 1963); Bind 5: 1924-1933. Afrustningsforhandlinger og Verdenskrise. (352 s., 1964); Bind 6: 1933-1939. Paa Vej mod Krigen. (342 s., 1966); Bind 7: 1939-1942. Optegnelser fra og om Besættelsestiden 1. (444 s., 1967); Bind 8: 1942-1947. Optegnelser fra og om Besættelsestiden 2. (432 s., 1967). Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, Kbh.

Udgivelsen af P. Munchs store erindringsværk i ialt 8 bind er nok en af de største udgivelsesopgaver, der er blevet betroet danske historikere af materiale fra dette århundrede. Der kan derfor være god grund til – selv så mange år efter udgivelsens afslutning – at overveje virkningen af et så omfattende erindringsværk på vort kendskab til den periode og de begivenheder, som det omhandler. Det er under alle omstændigheder et værk, som allerede har sat sig spor, og som fortsat vil gøre det.

Det første spørgsmål en benytter af værket vil stille sig er, hvordan udgivelsen forholder sig til det originale manuskript. Det er et spørgsmål, som ikke er så let at besvare. Inden sin død i 1948 nåede P. Munch ikke at færdiggøre manuskriptet i en skikkelse, som han selv anså for den endelige. Povl Bagge redegør i forordet til 1. bind for det foreliggende manuskript og dets tilstand. Han citerer også den påtegning, som P. Munch havde skrevet i januar 1947. Han kunne med fordel have fortsat citatet, fordi fortsættelsen klart viser, hvilket stort redaktionelt arbejde han og hans medarbejdere påtog sig ved besørgelsen af udgaven: »Tiden 1870-1914 burde samles under Titlen: Fremgangens Tid 1870-1914. Tiden efter 1914 under Titlen: Provelsernes Tid 1914-47«. ¹ Hermed angav P. Munch, at hans forestilling gik ud på, at udgivelsen skulle kunne ske i 2 dele, hvis tilsigtede omfang man kan danne sig et indtryk af fra hans bemærkning om, at navnlig stoffet efter 1914 trængte til en indgående bearbejdelse, hvilket antyder, at han har anset manuskriptet for tiden indtil da at have en nogenlunde færdig form. ²

En af de væsentligste årsager til, at det udgivne erindringsværk er blevet så omfattende, er den disposition, som udgiverne traf fra og med 2. bind. Som det fremgår af indledningen til noterne i dette bind – og forordene til bindene 3-5 – har de med tilladelse fra P. Munchs søn »på steder, hvor det er fundet hensigtsmæssigt« erstattet erindringsmanu-

¹ RA, P. Munchs arkiv, pk. 168, hefte 1, s. 1 a.

² Påtegningen indeholder også udkast til et forord, der skulle begrunde opdelingen i de 2 dele med de velkendte betragtninger om krigsudbruddet i 1914 som det store vendepunkt, jvf. Erindringer 2, s. 202 f. og 8, s. 382.

skriptets text med P. Munchs optegnelser, som »mere levende og uforbeholdent end den senere bearbejdelse i erindringerne« udtrykker hans opfattelse.³ Denne disposition, der kun ikke har kunnet følges i 6. bind, fordi man ikke har fundet noget optegnelsesmateriale fra denne periode, følges i sin yderste konsekvens i udgavens to sidste bind, der udelukkende bygger på P. Munchs næsten samtidige dagbøger.⁴ Forholdet er nemlig det, at manuskriptet til det tilsigtede erindringsværk afsluttes omkring efteråret 1939.⁵ Der kan anføres – og er af udgiverne også bleve anført – mange gode grunde til denne disposition. Men dels medfører den, at meget store dele af udgaven er i en form, som gør det tvivlsomt at tale om erindringer, og dels er der tale om et skøn, som udgiverne har måttet foretage uden nogen explicit begrundelse de enkelte steder. Ganske vist anføres det omhyggeligt i udgaven, hvornår forlægget er enten erindringer eller optegnelser, men benytterne lades noget i stikken, når udgiverne rent ud erklærer: »Det har – først og fremmest på grund af de talrige omplaceringer – ikke været praktisk gennemførligt i detaljer at angive, på hvilke punkter udgaven afviger fra dr. Munchs manuskript.«⁶ Det kan således blive nærmest en arkæologisk afdækningsopgave at søge at finde ud af, hvorledes passager – i såvel erindringer som optegnelser – forholder sig til hinanden i de oprindelige manuskripter. Det er heller ikke helt betryggende, når udgiverne skriver om de foretagne udeladelser, »at intet af betydning for vurderingen af dr. Munch som politiker er eller vil blive udeladt eller ændret.«⁷ En sådan vurdering vil bero på mange forhold – bl. a. definitionen af »politiker« – og for en så kontroversiel person i dansk politik som P. Munch vil der utvivlsomt kunne anlægges mange forskellige, men lige beretigede målestokke for vurderingen af ham.

Udgaven er således et af redaktionen særdeles vidtstrakt redigeret værk, som kun for en dels vedkommende udgør egentlige erindringer. Der er heller ikke fra udgivernes side foregivet noget andet, og denne vidtstrakte redaktion behøver ikke at rumme noget negativt. Når man tager de ydre omstændigheder under udarbejdelsen af udgaven i betragtning, kan man da også meget vel forstå, hvorfor udgiverne har anset en sådan redaktion for ikke alene nødvendig, men endog fordelagtig. Der tænkes her på den, muligvis overdimensionerede, men ikke desto mindre tilstedeværende store interesse for indholdet af P. Munchs arkiv, som gjorde sig gældende i slutningen af 1950'erne. Den gav sig bl. a. udslag i en omfattende presseomtale og medførte endog nedsættelsen af et statsministerielt udvalg til at gennemgå P. Munchs papirer.⁸ Det var formentlig også denne interesse – foruden diverse tilskud – der muliggjorde en forlagsmæssig udgivelse. Det har under disse omstændigheder været nærliggende i udgaven også at inddrage materiale, som ikke var erindringsstof. Endelig drejer det sig for optegnelsernes vedkommende om materiale, som også fagligt set er af større interesse end erindringerne – både fordi de ligger begivenhederne nærmere i tid, og fordi de netop ikke er skrevet med henblik på en ubearbejdet offentliggørelse.

Ikke desto mindre må det anses for vigtigt, om man kan danne sig et indtryk af omfang og konsekvenser af den foretagne redaktion. I den henseende har udgiverne – som omtalt – været vel karrige, og det er ikke nogen let opgave at finde fra udgaven tilbage til originalen i P. Munchs arkiv. De i det følgende anførte eksempler er fundet ved stik-

³ Erindringer 2, s. 245.

⁴ RA, P. Munchs arkiv, pkr. 164–67.

⁵ Sst., pkr. 168–90.

⁶ Erindringer 1, s. 6.

⁷ Sst.

⁸ Beretning til statsministeren fra udvalget til gennemgang af afdøde udenrigsminister, dr. phil. P. Munchs efterladte, i rigsarkivet opbevarede papirer. Kbh. 1959.

prøver i originalmanuskripterne og kan kun tjene til belysning af nogle af de problemer, som den foretagne redaktion indebærer. Det skal også nævnes, at P. Munchs arkiv hidtil kun har været nødtørftigt ordnet og registreret, ligesom det har ført en meget omtumlet tilværelse, således at det først nu er samlet i rigsarkivet og ved at gennemgå en forhåbentlig endelig ordning og registrering.⁹

I værkets 2. bind bringes der, s. 60–70, nogle optegnelser om delegationsrejsen til Paris i februar–marts 1919. Det anføres i en note s. 409, at der her »aftrykkes brudstykker af optegnelser nedskrevet under delegationsrejsen, dateret 15/3 1919«. Det er på grundlag heraf ikke uoverkommeligt i arkivet at finde frem til pk. 192, der bærer betegnelsen »Optegnelser fra Rejsen til Paris og London 1919, 1 kuvert«. Men åbner man kuverten, bliver man noget overrasket, fordi de løst liggende papirer – beskrevet med skiftevis blæk og blyant – begynder med nogle optegnelser om statslånskrisen, som kronologisk ligger forud for optegnelserne om rejsen. Disse optegnelser om statslånskrisen er gengivet i samme bind s. 82–86, og det oplyses i en note s. 411, at de er »nedskrevet under rejsen til Paris og dateret 1/3 1919«. Herfra henvises så til en note s. 407 f., hvor det om optegnelser, der er gengivet s. 57 f., anføres, at de er »foretaget på løse blade under rejsen med Fiona til Paris«. Som man vil se, er det ingenlunde umuligt at få et indtryk af, at der er en vis sammenhæng mellem disse optegnelser, men at de rummer en kontinuerlig beretning om såvel statslånskrisen som delegationsrejsen og Crillon-forhandlingerne fremgår ikke umiddelbart. Meget taler for at anbringe brudstykkerne i den rækkefølge, de er blevet trykt, men for forståelsen af deres tilblivelsesproces og vurderingen af hele deres kildemæssige status er det dog ikke uvæsentligt at få oplyst, hvorledes de hænger sammen i originalen.

I værkets 5. bind omtales s. 296 Kanslergadeforliget i januar 1933. Umiddelbart forud har der været en omtale af valget i november 1932. P. Munch nævner i den forbindelse Det radikale Venstres tab af 2 mandater, men at partiet alligevel besluttede sig for at fortsætte regeringssamarbejdet. Herefter fortsætter erindringsmanuskriptet: »For mit Vedkommende rejste min Sygdom det Spørgsmaal, om jeg kunde blive ved. Foreløbig ansaa den imidlertid for forbigaende. Men i alle Tilfælde ordnede den mine Arbejdsbetingelser. Jeg maatte stærkt indskrænke min Deltagelse i Møder ude i Landet, hvad jeg følte som en stor Svækkelse af mit politiske Arbejde; jeg havde altid anset den umiddelbare Forbindelse med Meningsfæller og Modstandere, hvortil Møderne gav Lejlighed, som noget værdifuldt. Desuden maatte jeg stærkt formindske Deltagelsen i Selskabeligheden i de diplomatiske Kredse i København. Jeg gennemførte vore egne Selskaber for Diplomater og vedblev at føre dem sammen med Politikere, Erhvervsfolk og andre. Men jeg kunde ikke længere overkomme de mange Selskaber hos Diplomatene. Derimod tog jeg vedblivende i fuldt Omfang Del i de politiske Forhandlinger i Ministerium og Rigsdag og i Udenrigsministeriets Arbejde med de mange vanskelige Spørgsmaal, denne Tid bragte«. ¹⁰ Denne passage er udeladt i udgaven. I samme bind omtaler P. Munch s. 297 valutalovgivningen og nævner konkret loven af 6. december 1932. Manuskriptet fortsætter: »Ellers var der jo nogenlunde stille omkring Jul og Nytaar. Da min Sygdom fortsattes, benyttede jeg i Januar den forholdsvis Ro til en Hospitalsundersøgelse. Denne var meget anstrengende. Den gav det Resultat, at der formentlig intet alvorligt var i Vejen. Min Tilstand blev daarligere efter Undersøgelsen end før denne, men paa Grund af dens Udfald regnede jeg jo med, at Sygdommen vilde blive af forbigaende Karakter og fortsatte mit Arbejde«. ¹¹ Også denne passage er udeladt. I begge tilfælde – der nærmest er

⁹ Om P. Munchs arkiv iøvrigt, se Viggo Sjøqvist: Peter Munch, Kbh. 1976, s. 279.

¹⁰ RA, P. Munchs arkiv, pk. 184, hefte 142, s. 1.

¹¹ Sst., s. 42 f.

slående ved tidsmæssigt at ligge meget tæt på hinanden – angiver P. Munch muligheden af at måtte trække sig tilbage. Selvom han fortsatte helt til juli 1940 som minister, kan det næppe anses som uinteressant for en vurdering af P. Munch som politiker, at han åbenbart har været så stærkt inde i overvejelser om at trække sig tilbage.¹² I samme bind s. 311 behandles handelsforhandlingerne i London i december 1932, hvor P. Munch bl. a. nævner den ringe kontakt han havde med fremtrædende engelske politikere, som han kendte fra Genève. Her er der dels udeladt følgende bemærkning: »Jeg havde det ikke saa godt derovre, at jeg kunde sætte noget ind derpaa i den korte Tid, selvom det under dette Ophold gik taaleligt«. ¹³ Endvidere er den følgende sætning blevet indledt med et »Det« i stedet for P. Munchs oprindelige »Men dernæst«. Læst i sammenhæng giver originalen en noget andet begrundelse for, at han ikke opsøgte disse engelske politikere, end udgavens text. Det er først ved omtalen af afrustningskonferencens sammenbrud i samme bind s. 328, at der i udgaven anføres nogle ytringer om P. Munchs sygdom og dens betydning for hans politiske indsats.¹⁴ Udeladelserne kan i nogen grad begrundes med, at der er tale om næsten ordrette gentagelser fra P. Munchs side. På den anden side er netop sammenhængen, hvori sygdommen omtales – og for den sags skyld også hyppigheden – ikke uden betydning for en forståelse af hans politiske aktivitet i denne tid. Helt konkret kan nævnes Kanslergadeforliget, som han efter eget udsagn forlod kl. 24, »da jeg var syg«. ¹⁵

Som nævnt slutter det af P. Munch affattede erindringsmanuskript i efteråret 1939, nærmere bestemt ved krigsudbruddet i september. På samme måde afsluttes udgavens 6. bind s. 323. Men det oplyses ikke, at manuskriptet fortsætter. Forud for det sidste afsnit i manuskriptet om regeringens 10-års jubilæum, som gengives s. 280 f. i udgaven, har P. Munch anført nogle mere sammenfattende betragtninger over, hvad der iøvrigt optog ham i slutningen af 1930'erne. Han omtaler således en sag, der var blevet behandlet i udenrigsministeriet, og som drejede sig om ingeniørfirmaet Højgaard og Schultz, der havde en uoverensstemmelse med den litauiske regering om nogle betalinger, nærmere bestemt om hvilken valuta betalingen skulle finde sted i.¹⁶ Sagen – og P. Munchs omtale af den – har den betydning, at man heraf kan se, hvorledes han i dette konkrete tilfælde søgte at indpasse et dansk firmas kontante krav i sin generelle opfattelse af passende fremgangsmåder mellem staters regeringer, hvad Højgaard ifølge P. Munch ikke var meget begejstret for. Men dernæst følger en meget lang passage, som jeg finder betydningsfuld til forståelse af P. Munch som politiker og derfor – trods omfanget – vil gengive her.

»I mine Udtalelser ved Landsmøder og andetsteds i disse Aar, fremhævede jeg stærkt Nødvendigheden af, at det ubegrænsede Folkestyre bygget paa almindelig Valgret maatte underbygges ved, at Befolkningen i stigende Grad tilegnede sig Kendskab ikke blot til danske Samfundsforhold men ogsaa til Udviklingen i Udlandet og dermed Forstaaelse af de enkelte Landes forskelligartede Forhold. Jeg interesserede mig derfor meget for en Ungdomsskole, der omfattede langt videre Kredse end Folkehøjskolen, og hvor Kendskab til hjemlig og fremmed Samfundsudvikling og mellemfolkelige Forhold blev et Hovedpunkt. Et betydeligt Skridt fremad for de forskelligartede Skoler, der fortsatte Folkeskoleundervisningen, tilrettelagdes i denne Tid af den store Ungdomsskolekommission,

¹² Jvf. Ole Karup Pedersen: Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik. Kbh. 1970, s. 606.

¹³ RA, P. Munchs arkiv, pk. 184, hefte 142, s. 30.

¹⁴ Gengivet fra RA, P. Munchs arkiv, pk. 185, hefte 144, s. 152-54.

¹⁵ Erindringer 5, s. 298.

¹⁶ RA, P. Munchs arkiv, pk. 190, hefte 178, s. 1775-79.

som Jørgen Jørgensen ledede, og som senere førte til Lovgivning om Højskoler, Aftenskoler, Efterskoler og den nye faglige Ungdomsskole; man naaede derved vistnok saa langt, som det i den givne Situation var muligt at naa, men det svarede dog ikke rigtigt til mine Ønsker. Jeg ønskede, at der ud af disse forskellige Skolearter skulde vokse en samlet hele Ungdommen omfattende Ungdomsskole, hvis centrale Fag blev Medborgerkundskab. Samtidig ønskede jeg, at Filosofikumundervisningen kun i mindre Grad skulde gælde Filosofi, men at Hovedpunktet i dette første Studenteraars Undervisning skulde blive Kendskab til Samfundsudvikling og politisk Udvikling hjemme og ude. Det var min Opfattelse, at der her tiltrængtes en Uddannelse fælles for Universitetets Elever, hvad enten de siden valgte Lærerfagene, Nationaløkonomien, Juraen, Medicinen eller Teologien. Hvilke Stillinger de end gik ud til, vilde saadan Kundskab under den nye Tids Forhold være af største Værdi for dem. Da der kom en Universitetskommission til Overvejelse af Reformen ved Universitetet, søgte jeg at faa disse Tanker ført frem der. Jeg talte derom med Rektor Bloch, med vort Partis Repræsentant i Kommissionen, Pastor Poulsen, og med Lektor Wendt. De interesserede sig ogsaa derfor, men Kommissionen gik ikke ind paa at optage Spørgsmaal, der saa meget stred mod den traditionelle Ordning.

Hjælpebidler til den Udvikling af Medborgerkundskab, jeg ønskede, søgte jeg at tilrettelægge i mine nye Udgaver af Historie og Samfundslærebøger i disse Aar, ikke mindst en Tilstandsbeskrivelse, som skulde afslutte Fremstillingen af Verdenshistorien med Beretning om politiske og sociale Forhold, Befolkningsforhold og Produktionsforhold rundt om i Landene. Den udgaves for sig i et lille Bind: Fra Verdenskrigen til nu, omfattende de 25 Aar fra 1914 til 1938. [Det følgende er udstreget med blyant:] Ved denne Ændring af mine Skolebøger blev jeg i høj Grad hjulpet af Ebbe, der havde sat sig ind i de Undervisningsmidler, der anvendtes i fremmede Lande, navnlig England og U.S.A.¹⁷ Endelig omtales kort P. Munchs formandskab for »Institutet for Historie og Samfundsøkonomi«.

Man kan naturligvis med udgiverne skønne, at dette slet ikke drejer sig om P. Munch som politiker. Men herved understreges blot, at ens definition af politik og dermed politiker udelukker det, som P. Munch selv kaldte »det Arbejde, der skaber Menneskers Meninger«.¹⁸

De anførte eksempler og størstedelen af den ovenanførte argumentation belyser udelukkende det, som udgiverne allerede forlængst selv har fortalt, nemlig at det drejer sig om en udgave, hvor de strengeste regler for diplomatariske textudgaver ikke har fundet anvendelse. Det ville sandsynligvis ogsaa have været urimeligt, om man havde gjort det. Der er trods mulige skønhedspletter tale om et meget betydningsfuldt udgivelsesarbejde, som har fremdraget et meget vigtigt kildemateriale. Nævnes skal ogsaa det store arbejde, som udgiverne har lagt i det udførlige noteapparat og de meget udførlige registre, som i høj grad letter brugen af værket.

Et langt vigtigere spørgsmål end det udgivelsestekniske er, hvordan og i hvilket omfang man kan bruge dette erindringsværk som bidrag til analyser af de hændelsesforløb, problemer og personer, som P. Munch omtaler. Mere almene betragtninger om kildeproblemerne i forbindelse med erindringer vil jeg i denne forbindelse lade ligge og i stedet koncentrere mig om det særlige ved denne udgave.

P. Munchs status – både som universitetsuddannet faghistoriker og fremtrædende dansk politiker gennem næsten 50 år – indebærer den risiko, at der tillægges hans efterladte

¹⁷ Sst., s. 1779–84.

¹⁸ Erindringer 8, s. 387.

udsagn større vægt og betydning end rimeligt er. Det hedder således på smudsomslaget til 1. bind: »Han var foruden at være politiker også historiker, skolet af sin læremester prof. Kr. Erslevs strenge krav om nøgtern historisk nøjagtighed og fordomsfri kildekritik, og han samlede til stadighed materiale og gjorde optegnelser, som kunne danne et videnskabeligt grundlag for en belysning af dansk historie i den tid, hvor han var med til at skabe den«. Uanset hvem der har ansvaret for denne passus, illustrerer den udmærket, hvad man kan kalde en fatal mangel på forståelse af P. Munchs indsats både som historiker og politiker. Som så ofte understreget af P. Munch selv – og da også påvist af andre¹⁹ – anså han ikke sig selv for at være delt op i en politiker og historiker, men anså kun historien for interessant og meningsfuld, hvis den kunne bruges politisk. Man kan selvfølgelig hævde, at hans uddannelse som historiker havde givet ham særlige forudsætninger for både at iagttage og beskrive processer, som han selv deltog i. Men det vigtigste i denne forbindelse er at huske på, at P. Munch ikke deltog i disse processer for senere at kunne beskrive og analysere dem. Han gjorde det for at føre politik, og også hans beskrivelser og analyser må forstås som sider af hans politiske virksomhed. Selv lagde han aldrig skjul herpå.

P. Munchs erindringer – både det egentlige erindringsstof og optegnelserne – må således analyseres og anvendes som politiske manifestationer med det formål at bidrage til at præge opfattelser og forståelse af de processer, som han havde deltaget i. Netop som historiker havde han lært det altfor risikable og tilfældige ved at overlade det til andre at skrive sin egen historie. Det er ikke et spørgsmål om P. Munchs nøjagtighed eller troværdighed – begge dele vil det være anstrengt at betvivle – men det er et spørgsmål om den synsvinkel, han anlægger, den subtile måde, hvorpå han får sine egne standpunkter til altid at tage sig ud som de eneste fornuftige og berettigede, mens modpartens forekommer måske velmente, men uovervejede.²⁰

At der oplagt er en tendens i P. Munchs erindringer – som i ethvert andet udsagn eller vidnesbyrd fra aktive deltagere i samfundsprocesser – burde egentlig ikke være nødvendigt at understrege i et land, hvor historieundervisning og -forskning har været drevet så raffineret som i Danmark. Når det alligevel kan forekomme påkrævet, skyldes det en tilbøjelighed til – selv i seriøse historiske afhandlinger – at behandle P. Munchs udsagn mindre kritisk, end historikere ellers er uddannet til at behandle alle udsagn. Når således Tage Kaarsted i sin disputats om »Påskekrisen 1920« skriver: »Først og fremmest er her P. Munchs trykte erindringer og optegnelser en kilde af høj værdi, fordi han var en erfaren og rolig iagttager«²¹, så tager han i hvert fald i dette udsagn ikke hensyn til, at P. Munch under ingen omstændigheder var en uinteresseret eller uengageret iagttager, hvad er nok så væsentligt som at han var erfaren og rolig. Et andet tilfælde er Erik Rasmussens bidrag til Politikens Danmarkshistorie, hvor han ved hele omtalen af salget af de vestindiske øer, så godt som udelukkende lader P. Munchs synspunkter komme igennem.²²

¹⁹ Ole Karup Pedersen, *anf. værk*, s. 540 ff.

²⁰ Et oplagt, men ikke enestående eksempel herpå er omtalt og nærmere argumenteret i Ole Karup Pedersen, *anf. værk*, s. 372–84 i spørgsmålet om de nordiske staters stillingtagen til det tyske tilbud om ikke-angrebspagter i maj 1939. Ved sin officielle opposition ved forsvaret af Knud Larsens afhandling »Forsvar og Folkeforbund«, Kbh. 1976, den 12. marts 1976 fremdrog professor, dr. phil. Sven Henningsen et andet eksempel, som vil fremkomme, når oppositionen bliver offentliggjort.

²¹ Tage Kaarsted: *Påskekrisen 1920*. Århus, 1968, s. 26.

²² Erik Rasmussen: *Velfærdsstaten på Vej 1913–1939*. Danmarks Historie, Bind 13. Kbh. 1965, s. 112–20 (»Det vestindiske Uvejr«). Sammenholdes fremstillingen her med P. Munchs

Benyttet og analyseret med traditionel historisk kildekritik og agtpågivenhed over for P. Munchs dygtighed til at skrive for sig, er dette store erindringsværk alt i alt en guldgrube af materiale, der er stillet til rådighed for alle, som interesserer sig for og beskæftiger sig med enten den periode eller de spørgsmål, som behandles heri. Det åbner utallige muligheder både for mere viden og for mere dybtgående analyser af både dagligdagen og dramatiske højdepunkter i det danske samfunds udvikling i de første næsten 50 år af dette århundrede. Var affattelsen af dette erindringsværk så end P. Munchs sidste politiske indsats i det danske samfund, er der god grund til at være ham taknemmelig for denne redegørelse for sine erfaringer og synspunkter. Der er også grund til at takke alle – først og fremmest udgiverne – som har bidraget til, at dette værk er blevet gjort tilgængeligt og anvendeligt uden for rigsarkivets hvælvinger.

Ole Karup Pedersen

Viggo Sjøqvist: Peter Munch, Manden, Politikeren, Historikeren. Gyldendal. Kbh. 1976. 313 sider. 110 kr.

Dr. P. Munch var ikke sådan at bide skeer med. Det er han stadigvæk ikke. Viggo Sjøqvist er den anden forsker, der prøver at få hold på ham, og heller ikke han har rigtigt held med sig.

Måske er opgaven uløselig. Ingen dansk politiker har udtrykt sig så udførligt, og få er sværere at komme ind på livet af. Det er lykkedes dr. Sjøqvist at komme noget nærmere end professor Karup Pedersen, der pålagde sig selv den bizarre begrænsning, som han ganske vist ikke konsekvent overholdt, at han ville bygge på Munchs offentlige udsagn. Det førte ham på mærkværdige afveje. (Jvf. »P. Munch, historisk og sociologisk set«, *Historie, Jyske Samlinger*, ny række, IX, 1, 1970).

Sjøqvist har ikke lagt den slags bånd på sig. Men der er stadigvæk store udforskede egne i Munch. Det gælder ikke bare hans privatliv, som han dækkede over med en mur af tavshed, hvad han naturligvis var i sin gode ret til, da en politikers privatliv kun kommer folk inklusive historikerne ved i det omfang, det er af betydning for forståelse af hans politik. Det er lykkedes Sjøqvist at kaste nyt lys over barndomshjemmet, hvorimod forholdet til hustru og søn så at sige forbigås i stilhed. Det skal ikke bebrejdes forfatteren. Alvorligere er det, at han lidt for let opgiver ævred over for problemer, der er af central betydning for forståelse af Munchs politik.

Ligesom Karup mener han at have fundet en slags nøgle til Munchs politiske grundholdning i en bemærkning i ungdomsbrevene om, at han så det som sin livsopgave at bidrage til at »formindske smerten« i Danmark. Men hvad siger det? Hvor mange politikere kunne ikke sige det samme? Hvad væsentligt eller særpræget har man sagt om Munch ved dette citat? Og hvor tilstedeligt er det i det hele taget at søge nøglen til en politikers personlighed i nogle overspændte ungdomsbreve? Der var løbet meget vand i Øresund mellem disse breve og den periode, hvor dr. Munch fik ansvaret for Danmarks udenrigspolitik, som vel burde være den mest interessante.

Desværre er det den, Sjøqvist gør mindst ud af. Kapitlerne herom bliver ikke så meget et supplement til som et resumé af hans »Danmarks udenrigspolitik 1933–1940«. Bortset fra en overraskende oplysning om, at P. Munch, når han var i Genève, kunne slå gækken løs og gå på gode restauranter. Man har svært ved at tro det, før man får at vide, hvad for retter han tog for sig af.

Forholdet til ministeriets embedsmænd i hele den lange periode, hvor han var udenh. erindringer og optegnelser om samme spørgsmål (*Erindringer* 3, s. 140–74) er der en bemærkelsesværdig overensstemmelse. Jeg takker lektor Jørgen Teglers for at have henledt min opmærksomhed på dette tilfælde.